

Religionspedagogisk Tidskrift

Utgiven av Religionspedagogiskt idéforum

Nr 26
Våren 2013

Innehåll

Redaktionellt	2
Kalender	3
Teologi och pedagogik. Rapport från vårens seminarium	3
Sturla Sagberg	4
Friedrich Schweitzer	6
Ulf Lindberg	10
Rune Larsson	12
Litteratur:	16
<i>Thomas H. Groome; Will There Be Faith? Rec. av Rune Larsson</i>	16
<i>Sturla Sagberg, Religion, verdier og danning. Rec. av Jan-Erik Mellin</i>	18
<i>Glöd – scouting på kristen grund</i>	18
Rapport från ISREV-konferensen i Åbo 2012.	19
Profilen: Professor Leona M. English	20

Redaktionellt

Också detta nummer knyter an till närmast föregående RPI-seminarium, som hölls i Stockholm den 18 mars. Genomgående temat är alltså: samspelet mellan teologi och pedagogik. En utgångspunkt har varit frågan om vilken betydelse det medvetna – eller kanske rätt oreflekterade – valet av teologi har för pedagogiken. Då tänker vi på hela det dynamiska spel som äger rum i en undervisningssituation, t.ex. ifråga om makt, delaktighet, synen på och utrymmet för människors unika och skiftande förmågor eller beredskap till delaktighet i lärandet i alla de ”rum” av lärande som människor på sin livsresa rör sig mellan.

I första hand fokuserar innehållet på undervisning i olika former av kyrkliga kontexter. Undantag från detta utgör Sturla Sagbergs inledande artikel om skolans religionsundervisning i en norsk miljö. Egentligen skall det vara Norge för att idag kunna tala om ”Teologins rolle” i skolans religionspedagogik. Även om religionsundervisningen i Norge har gått från en tydligt konfessionell ”kristendomsundervisning” till ett allmänt ”religionsfag” menar författaren att man ändå kan anlägga ett teologiskt synsätt på ämnet – förutsatt att man också bestämmer sig för vad man avser med både teologin och religionsämnets uppgift i dagens skola.

Artikeln av Friedrich Schweitzer inleder avdelning om den kyrkliga undervisningen. Författaren argumenterar med ansats hos Luther (och Melachton) för undervisningens centrala roll i en evangelisk kyrka. ”Utan undervisning ingen kyrka”, låter den tillspetsade formuleringen. För oss kan det vara av särskilt intresse att möta reformatörernas syn på det nära sambandet mellan samhällets och kyrkans undervisningsuppdrag, men där det samtidigt finns en tydlig skillnad. Kristen tro förblir alltid en gåva som det inte ligger i pedagogernas makt att förmedla. Trots detta är undervisning en viktig förutsättning för tro men alltid utan tvång och i frihet.

Ulf Lindberg berättar översiktligt om ignatiansk spiritualitet som pedagogisk form och ger liksom föregående artikel exempel på ett fortfarande i hög grad aktuellt pedagogiskt tänkande med rötter i 1500-talet.

Den avslutande artikeln av Rune Larsson skall närmast ses som ett utkast med reflektioner på temat teologi – kyrka – undervisning. Artikel bygger på fyra amerikanska böcker som med lite olika perspektiv och syften belyser frågeställningen. Även om den amerikanska kontexten skiljer sig påtagligt från vår kan de olika bidragen hjälpa oss att reflektera över styrkor och svagheter i vårt eget sammanhang.

Till sist rekommenderar vi en titt på litteraturen!

Religionspedagogisk tidskrift (RPT)

Adress till redaktion och distribution: Furugatan 16, 234 41 Lomma. Tel. 040-41 13 64. mobil: 0723 508988

E-post: rpi@rpi.se, www.rpi.se
ISSN 2000-4486

RPT utges av Religionspedagogiskt idéforum. Den utkommer med två nummer per år – i april och oktober. Tidningen trycks med bidrag från Stiftelsen C. L. Lindauers fond.

Redaktion: Rune Larsson och Hanna Zipernovszky.

Layout: Fredrik Larsson.

Medlemmar i Religionspedagogiskt idéforum erhåller 2 ex. av tidningen utan extra kostnad (årsavgift 300 kr).

Enskilda kan abonnera på tidningen genom att sätta in 100 kr/år på plusgirokonton: 47 17 38-5. Glöm inte att ange namn och adress!.

Kalender

10-13 juni håller nätverket Nordic Conference on Religious Education and Values (NCRE) sin konferens i Reykjavik, Island på temat Religious education in post-secular (?) societies. Web-adressen är: <http://vefsetur.hi.is/ncre2013/> Dead line för abstracts är 30 november 2012. Konferensavgiften blir 350 Euro, inklusive refreshment, lunch och middag under konferensdagarna och den utflykt som ingår. Mer info på hemsidan.

25 september. Kyrkornas undervisning – utmanad av samhället är temat för RPI:s höstseminarium. Plats: Överås i Göteborg, tid: 10.00-16.00. Medverkan från representanter för svenska kyrkor och mycket tid för samtal. Vik dagen redan nu. Mer information hos RPI – rpi@rpi.se eller på hemsidan www.rpi.se.

27-29 september. Sista helgen i september anordnas den stora Kateketiska kongressen. Den vänder sig i första hand till diakoner, präst-kandidater, kateketer och ungdomsledare inom Stockholms katolska stift möts på Lidingö. Mer information kan hämtas hos KPN.

8-10 november. 2013 års REA Annual Meeting hålls detta år i Boston och har temat: Coming Out Religiously Religion, the Public Sphere, and Religious Identity Formation. Mer information genom RPI eller direkt på hemsidan: <http://www.religiouseducation.net/>

21-23 november. Bibliodramasymposium och – workshop på Utbildningscentrum Lidingö. Tema Samhällskroppen. Medverkan av Andrea och Hermann Brandhorst.

2014

Mars. Thomas H. Groome har inbjudits än en gång. Seminarier tar sin utgångspunkt i Groomes senaste bok: Will There Be Faith? A New Vision for Educating and Growing Disciples. Håll utkik efter mer information från RPI – rpi@rpi.se eller på hemsidan www.rpi.se.

27 juli – 1 augusti 2014. It is with pleasure that we invite you to attend the nineteenth session of ISREV which will be held in York, England, from Sunday 27th July to Friday 1st August 2014. The main theme of ISREV XIX is "At Multiple Intersections: Religious Education and Gender, Class, 'Race', Ethnicity and Disability." As usual, the seminar will consist of plenary papers, collegial papers and symposia.

Teologi och pedagogik – hänger det ihop?

Det blev trångt på RPI:s vårseminarium 2013 hos Stockholms stift och de som kom blandade sig med stor entusiasm i samtalet. Ett gott betyg åt föreläsaren, teol. dr Ulrika Svalfors, systematisk teolog med stort intresse – och en hel del erfarenhet – för religionspedagogik. Den uppgift hon fått kan sammanfattas med frågan om hur teologin på ett medvetet eller omedvetet sätt påverkar vår pedagogik. Ansatsen tog hon i några av sina vetenskapliga arbeten. Den ena var en analys av Alpha, den andra en studie av Bibliodrama och den tredje var hennes avhandling med titeln "Andlighetens ordning: En diskursiv läsning av tidskriften Pilgrim".

Här några smakprov: Som god pedagog fick vi fundera kring pedagogikens klassiska frågeord: Vad, Var, Hur, När, Varför och Vem? Med de sex orden fick vi följa med på en resa och en slags upptäcktsfärd inom de olika rörelsernas tankevärld. Vilka blir svaren på frågeorden, när de ställs till budskapet i Pilgrim eller Alpha-litteraturen. Som så ofta motiveras det man ser som sitt bidrag av sådant som uppfattas som brister. Till exempel andlig utarm-förytligande. Uppgiften blir så att ge människan vägledning i att nå fram till en slags andlig anmäler sig då ar om andliga delar med sig av heter och kundana som är besig ledas. Vad är der i en sådan situation.

Från och till fick vi stanna upp och fundera. T.ex. så här: "Inifrån-kännedom": hur relaterar detta till vad du varit med om? eller: Vilka pedagogiska/teologiska frågeställningar väcker denna form av kunskapsprocess? eller: Hur relaterar denna form av kunskapsförmedling till andra former i vårt samhälle?

De tre formerna visar upp radikalt olika sätt att tänka undervisning och lärande samtidigt som vissa inslag är gemensamma. Pilgrim som hämtar inspiration från den tidiga kyrkan och östlig fromhetstradition ligger nära meditativa former i förening med ett starkt andligt ledarskap som tenderar att leda till över- och underordning och relationer som kan beskrivas i termer av makt och beroende. Alpha ser ut att blanda gemenskap, spiritualitet och närhet med förmedling av kunskap som i stor utsträckning är given i förväg är.

Det säregna med Bibliodrama visar sig kanske tydligast i bejakande av kroppsligheten, en slags kroppslig praktik som vilar på ett samspel mellan teologi och pedagogik som ledar till "kunskapande" processer i stor öppenhet för deltagarnas delaktighet.

Sturla Sagberg, professor ved Queen Maud University College

Teologiens rolle i vår tids religionspedagogikk

Retrospektive refleksjoner – og et utblikk

og undervisning på ulike nivåer – iallfall i Skandinavia – forholder seg i dag til et mangfold av fagtradisjoner, og det har vært reist spørsmål ved om teologien i det hele tatt kan være premissleverandør for religionsfaget når det har sin ramme i offentlig utdanning.

Hva er teologi i rammen av religionsfag?

Jeg velger ordet "religionsfag" for å betegne et skolefag og et fagområde som ikke er presist avgrenset, men som har funnet form som kristendomskunnskap, livssynskunnskap, religionskunnskap, eller som samlefaget religion, livssyn og etikk (RLE). Parallelt med denne utviklingen har faget utvidet sin portefølje av basisfag i delvis konkurranse med hverandre. Dette er ikke nødvendigvis et problem for teologiens forhold til faget. Allerede Luther så på skolen i seg selv som en "hedensk institusjon" på grunn av dens før-kristne opprinnelse (Asheim, 1961) og erkjente at skolen har faglig autonomi. Dette kunne han gjøre med grunnlag i tanken om at Gud styrer verden både gjennom forkynnelsen av evangeliet og gjennom menneskers allmenne erkjennelse av rett og galt (det verdslige regimente). For teologien har det to konsekvenser. For det første: Ingen utdanning er teologisk likegyldig, fordi det handler om å hjelpe barn i deres dannelsesprosjekt, og det er absolutt grunn til å arbeide med en kristen filosofi og teologi for danning. For det andre: Luther mente at når lærere gir rom for Bibelens tekster, utøver de også et åndelig regimente, uavhengig av personlig tro. Dette er et teologisk synspunkt som har mye for seg, men det kommuniserer ikke nødvendigvis til andre enn teologene i dag.

Luther var mer prinsipiell og nyansert enn hans statskirkelige etterfølgere. Et livssynspluralistisk samfunn gir likevel andre vilkår for å tenke teologisk om religionsfaget enn et samfunn der kristendommen i realiteten var alene som religiøs premissleverandør. Hva betyr det for teologiens plass?

Fins det en måte å forstå teologi på som både er faglig forsvarlig og som kommuniserer godt når rammen er religionsfag og religionspedagogikk?

"Faglig forsvarlig" viser til at det fins moralske standarder for faglig diskurs. "Teologi" kan brukes på en måte som ikke svarer til aksepterte standarder, f. eks. dersom det brukes nedsettende av ikke-teologer for å avvise synspunkter de ikke liker, eller vice versa, om teologene gjør krav på en innsikt som er utilgjengelig for andre. "Faglig forsvarlig" innebærer en "rimelig" forståelse – at teologiske synspunkter kan etterprøves i forhold til sine kilder og aksepteres som plausible ut fra sunn fornuft, uten at man dermed trenger å være enig i dem.³ Det innebærer videre at dersom teologien skal ha en rolle i religionsfag, må den kunne bidra til ny forståelse og kunnskap, og ikke sementere gamle oppfatninger ut fra en tidligere maktposisjon.

Jeg vil argumentere for en "konstruktiv" tilnærming til teologien, i to betydninger. For det første må teologien ha noe å bidra med i inter-subjektiv forståelse. For det andre må teologi forstås konstruktivistisk i den forstand at vi skaper teologi sosialt og kulturelt. Et par eksempler: I emner som arbeid, eiendom, penger og bærekraftig utvikling kan et teologisk begrunnet syn på arbeid som tjeneste og forvaltning bidra til nyorientering, både i forhold til oss selv, til andre, til samfunnet og til en transcendent virkelighet (Gud). Dette gjelder ikke religionsfaget spesielt, men teologiens betydning for skolen som dannelsesprosjekt. Et annet eksempel: Teologien bygger på fortellingen om en Gud som forsoner verden med seg selv og ber mennesker forsones seg med hverandre. Jesusfortellingen er her felleseie, og kan leses uten å låses fast til bestemte tolkningstradisjoner. Her har kristen teologi direkte betydning for religionsfagets fokus, samtidig som

³ For begrepet "reasonable" om religiøst begrunnede synspunkter viser jeg til moralfilosofen John Rawls (Rawls, 1999).

Fra kristendomsundervisning til religionsfag – en personlig reise

Jeg er ordinert prest i Den norske kirke, og har arbeidet med kristendoms-kunnskap i undervisning siden 1981. I løpet av 1990-tallet endret mitt fokus seg i retning av religionsfag og religionsundervisning i et bredere perspektiv. Dette handler for min del ikke bare om at jeg gikk fra bibelskoleundervisning til lærerutdanning. Det har også teologiske grunner. Vi lever i tre verdener samtidig – den fysiske, den sosiale og kulturelle, og den symbolske eller kommunikative verden. Teologien kan ikke forholde seg bare til geografisk, sosialt og kulturelt mangfold, men må ta et metaperspektiv ved å gå inn i den symbolske og kommunikative verden (Wessels 1996). Konkret betyr det at ulike syn på teologiens funksjon i religionsfaget ikke kan drøftes på rett vis uten at vi finner frem til noenlunde ens forståelse av hvordan vi snakker om teologi og religionsfag. Det er nødvendig både i den interteologiske diskursen og der teologien skal kommunisere utenfor teologenes krets.¹ I tillegg kommer et økende behov for å forstå religion som fag i et samfunn der religiøse tradisjoner er mer synlige enn på lang tid.² Religionspedagogisk forskning

¹ Spørsmålet er behandlet grundigere i en tidligere artikkel Sagberg, 2006).

² Se til dette John M. Hull 2002, 2004, og min egen drøfting (Sagberg 2010). Religionenes synlighet er emne for mye nyere forskning (se f. eks. Berger, Davie & Fokus, 2008; Bjørndal, et al., 2013; Davie, 2007).

det ikke er vanntette skott mellom religionsfag og andre fag. Den tyske religionspedagogen Karl Ernst Nipkow spør: "Hvordan kan 'fremmedgjøring' relateres til 'synd', 'identitet' til kristen 'tillitstro', 'fred' til kristen 'forsoning', 'frigjøring' til 'forløsning' og så videre?" (Nipkow, 1996, s. 28, min oversettelse). Dette må det kunne snakkes om i religionsfag, iallfall på noen nivåer.

Denne artikkelen er ikke stedet for en teologihistorisk gjennomgang (se her Sagberg, 2006), men jeg trekker vekslers på det som er kalt "fundamentalteologi" når det gjelder teologiens rolle i religionsundervisning: Dette er teologiens bidrag i spørsmål om tro og liv på en arena i kommunikasjon med andre bidragsytere til å forstå mennesket. Andre teologiske funksjoner er mer rettet inn mot kirken (praktisk og systematisk teologi) og academia (systematisk teologi). En fundamentalteologi gjør teologen til en tolker av det som er "klassisk", dvs. hendelser, personer og tekster som til enhver tid reiser spørsmål av eksistensiell betydning, og som avtvinger en erkjennelse av at noe er sant – uten at den enkelte kan ha monopol på å forstå det (Tracy, 1981).

To posisjoner i synet på teologi i religionsfaget

Den engelske teologen Gavin D'Costa, vokst opp i Kenya i et samfunn der hinduer, kristne og muslimer hadde mye felles samtidig som de fastholdt sine forskjellige religiøse identiteter, har hevdet at teologien må alltid vurderes ut fra Jesu spørsmål: "Hvem sier dere at jeg er?" (D'Costa, 1997). Dette spørsmålet må besvares på nytt og på nytt i en intern-kristen teologi om hva det betyr å tro på Gud gjennom troen på Jesus, og i en teologi der kristne teologer hører på andre religioners syn på veien til Gud eller til frelse – og hvordan dette forholder seg til Kristus. D'Costa gjør seg til talsmann for tradisjonsspesifikke institusjoner eller kurs som tar vare på en autentisk teologisk tradisjon i hele dens bredde fremfor å gjøre teologi til et fagfelt der alt betraktes under ett (D'Costa, 2012). Han ønsker et religionsfag som på tilsvarende vis ikke utvisker forskjellene mellom trossamfunn, men som tar opp spørsmål om

tro og sannhet i respekt for de ulike religioner og tradisjoner som finner ulike svar.

Den norske religionsviteren Sissel Østberg tar utgangspunkt i den norske religionspedagogiske utviklingen der religionsfaget bygger på et samarbeid mellom teologi og religionsvitenskap. Hun hevder imidlertid at teologi ikke kan være basis for religionsfaget fordi teologien forutsetter "åpenbart sannhet" som premiss for forskning, mens religionsvitenskapen ikke har spørsmål om sannhet på agendaen. Utgangspunktet for faget skal være barnets behov – hva vi kan lære av religionene (Østberg, 1998). Konsekvensen av dette synspunktet er at verken religionsvitenskap eller teologi kan utgjøre selve makro-teorien for religionsfaget. Det kan derimot pedagogikken.

D'Costas forslag om å opprette tradisjonsspesifikke teologiske institusjoner eller kurs kan nok virke klargjørende for teologene, og det fungerer da også slik i flere land. Men det betyr ikke nødvendigvis at religionsfaget kan utvikles med den samme kombinasjonen av autenticitet og åpen dialog. På den annen side er det også en svakhet i Østbergs argument om at teologien har forutsetninger man ikke kan ha i religionsfaget. Hennes teologiforståelse gjelder den kirkelige teologi, ikke fundamentalteologien, som er bygd på "accountability", på plikten til å gjøre rede for synspunkter i et åpent, autentisk søkende fellesskap. Jeg støtter henne i synet på religionspedagogikken som et samlende forskningsfag, men ikke på bekostning av spørsmål om sannhet i religiøs tro. Det må en religionslærer kunne forholde seg til, om ikke annet så fordi barna gjør det. Det går an å snakke om sannhet og sannhetskrav på mange nivåer (se f.eks. Sagberg, 2012, kap. 7). Vitenskapsteoretisk må også religionspedagogikken forholde seg til det faktum at både teologien og religionsvitenskapen har religion som sitt objekt, og det blir for snevert å velge kun én fagtradisjon som makroteori.

Teologiens plass i religionsfaget – et utblikk

Fins det da en plass for teologiens arbeid, ikke bare med religionenes kulturelle og moralske skattkammer, men

også med de eksistensielle spørsmål som har avfødt religionene? En kristen teologi som utvikles i ydmykhet både overfor sine kilder og overfor menneskelig erkjennelse, kan, sammen med bidrag fra andre religioner, gi barn materiale for deres undring og sannhetssøken. Den norske religionshistorikeren Sigurd Hjelde sier: "Teologen har i regelen sin tilhørighet innenfor den tradisjonen han eller hun behandler, og må gjennom vitenskapelig metode skape den avstanden studiet krever. Religionshistorikeren, derimot, står programmatisk – og vanligvis også faktisk – utenfor vedkommende tradisjon og må derfor arbeide metodisk for å komme på innsiden av den" (Hjelde, 2007, s. 45). Dette er både vitenskapsteoretisk og pedagogisk klokt. I Skandinavia kan de ulike fagtradisjonene som faktisk inngår i religionspedagogikken være en ressurs, om man er villig til å bevege seg mellom nærhet og distanse.

Referanser

- Asheim, I. (1961). Glaube und Erziehung bei Luther. Ein Beitrag zur Geschichte des Verhältnisses von Theologie und Pädagogik. Heidelberg: Quelle & Meyer
- Berger, P., Davie, G., & Fokas, E. (2008). Religious America, secular Europe? A Theme and Variations. Farnham / Burlington: Ashgate
- Bjørndal, S. K., et al. (2013). Gud er tilbake! Religionens rolle i fremtiden. Oslo: Frekk Forlag
- D'Costa, G. (1997). Theology of Religions. I D. F. Ford (red.), The Modern Theologians (s. 626-644). London/Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers
- D'Costa, G. (2012). Why we should have a Christian university. Christianity. Oct 31 Hentet fra <http://www.ideaofauniversity.com/commentary/2012/oct/31/why-we-should-have-christian-university/>. Nedlastet February 13, 2013
- Davie, G. (2007). Religion in Europe in the 21st Century. The Factors to Take into Account. I I. Furseth & P. Leer-Salvesen (red.), Religion in Late Modernity. Essays in Honor of Pål Repstad (s. 37-53). Trondheim: Tapir

D'Costa, G. (1997). Theology of Religions. I D. F. Ford (red.), *The Modern Theologians* (s. 626-644). London/Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers

D'Costa, G. (2012). Why we should have a Christian university. *Christianity*. Oct 31 Hentet fra <http://www.ideaofauniversity.com/commentary/2012/oct/31/why-we-should-have-christian-university/>. Nedlastet February 13, 2013

Davie, G. (2007). Religion in Europe in the 21st Century. The Factors to Take into Account. I I. Furseth & P. Leer-Salvesen (red.), *Religion in Late Modernity. Essays in Honor of Pål Repstad* (s. 37-53). Trondheim: Tapir Academic Press

Hjelde, S. (2007). Teologi og religionshistorie - slektskap til besvær? I S. Hjelde & O. Krogseth (red.), *Religion - et vestlig fenomen? Om bruk og betydning av religionsbegrepet* (s. 31-50). Oslo: Gyldendal Akademisk

Hull, J. M. (1992). Religion and Education in a Pluralist Society. I D. A. Lane (red.), *Religion, Education and the Constitution* (s. 15-33). Dublin: Columbia Press

Hull, J. M. (2004). Practical theology and religious education in a pluralist Europe. *British Journal of Religious Education*, 26(1), 7-19

Nipkow, K. E. (1996). Theological and educational concepts: problems of integration and differentiation. I J. Astley, L. J. Francis & C. Crowder (red.), *Theological*

Utan undervisning ingen evangelisk kyrka – bildningsuppgifter ur reformatoriskt perspektiv

Friedrich Schweitzer, professor i praktisk teologi och religionspedagogik i Tübingen

För den reformatoriska tradition som grundades av Martin Luther spelar undervisningen en omistlig roll. Det visar sig av det dubbla ställningstagandet: Ingen undervisning utan tro – ingen tro utan undervisning.

1. Ingen undervisning utan tro

Redan den tidiga reformatoriska skriften från 1520, "Till den kristna adeln av den tyska nationen", innehåller viktiga tankar om undervisning: "Framför allt annat skall den heliga Skrift vara den viktigaste och flitigast använda läsningen i de högre och lägre skolorna samt evangeliet för de unga pojkarna."¹

¹ *Martin Luther: An den christlichen Adel deutscher Nation: Von*

Och annorlunda mot vad som ofta sägs gäller detta också flickor: "Och måtte Gud göra så att varje stad också hade en flickskola, där flickorna dagligen fick möjlighet att höra evangeliet, det må vara på tyska eller latin!"² Även om det hamnat något vid sidan om är det ändå tydligt att också flickorna är bestämda för undervisning. Att bli förtrogen med evangeliet är en allmän angelägenhet för reformatorn och svarar väl mot hans uppfattning om tro och kyrka.

des christlichen Standes Besserung. 1520. I: Martin Luther: Ausgewählte Schriften. Utg. av Karin Bornkamm och Gerhard Ebeling. Bd. 1: Aufbruch zur Reformation. Frankfurt/M. ²1983, 150-327, här: 230.

² *Ebd.*, 230.

Men varför värderas kunskaper i den "heliga Skrift" i samband med skolan och undervisning så högt? Kort och kärnfullt motiveras detta så här:

Skulle det inte vara rimligt att varje kristen vid nio eller tio år är förtrogen med det heliga evangeliet, i vilket hennes namn och liv vilar? En spinnerska och sömmerska undervisar ju sin unga dotter i sitt handverk. Men inte ens de högtstående lärde, prästerna och biskoparna känner evangeliet.³

Helt klart kopplas här olika motiv samman. Varje enskild människa skall känna det "hennes namn och liv vilar på", hon skall med andra ord

³ *Ebd.*, 230f.

känna den grund, som bär hennes liv. Detta är något självklart för Luther. Samtidigt handlar det om en kyrkoreformatorisk angelägenhet. Man skall inte glömma bort att till och med de högststående lärde, prästerna och biskoparna inte längre hade kunskaper om evangeliet.

En kyrkoreform blir i konsekvens med detta beroende av skolsystemet. Därför, heter det, skall ”den heliga Skrift” ges en fast ställning i alla skolor. I ”Unterricht der Visitatoren” från 1528 har Melancton uttryckligen knutit detta till den i skolorna inrättade ”kristna undervisningen”:

En dag, exempelvis söndag och onsdag, skall avsättas till att barnen får kristendomsundervisning. Ty det händer att några inte får lära sig något alls om den heliga Skrift, andra undervisar över huvud taget inte barnen i den heliga Skrift, inte i något fall kan detta accepteras.⁴

Också när det gäller den ”kristna undervisningen” finns alltså både ett för mycket och ett för litet. Ingendera borde egentligen vara ”tillåtet”, vare sig acceptabelt eller eftersträvansvärt, varken detta att man bara ytligt får bekanta sig med Bibeln eller helt enkelt försummar Bibeln i skolan. Melanctons synpunkter kan också läggas till grund för den senare så kallade undervisningen i bibelkunskap.

I själva verket möter vi i Melanctons kommentarer själva *ursprunget till skolans religionsundervisning*, på det sätt den innan reformationen – åtminstone inte i systematisk form – knappast alls hade förekommit. Säkerligen var det inte första gången man hade krävt en sådan undervisning – det var inte reformatorerna som kom på själva idén, och föregångarna är kända – men nu skulle denna undervisning utan åtskillnad ges till alla barn och ungdomar.

För den protestantiska traditionen var det i detta sammanhang av största vikt, och som det fortfarande hävdas, att tron i allt detta inte skall uppfattas som ett resultat av undervisning.

⁴ *Unterricht der Visitatoren* (WA 26, 175-240), här citerat efter: *Religionspädagogik*. Utg. av Nipkow och Schweitzer [s. Anm. 1], 87f.

Det som avses är en *undervisning i tro* men inte en *tro genom undervisning*. I den meningen innebar den reformatoriska synen på undervisning viktiga förbehåll mot föreställningen om att tro var något som kunde läras och därmed också mot varje form av indoktrinering, i synnerhet när det handlade om tron. Också i samband med undervisning skall tron förbli en gåva av den heliga Ande och – med en modern formulering – kännetecknas av frihet.

I företalet till Lilla katekesen kommer denna frihet otvetydigt till uttryck. Också i situationer, då barnen inte ville lära sig och därför hotas med hårda straff och man i detta syfte kunde anbefalla uttryckligt tvång, något som enligt dagens uppfattning verkligen inte kan försvaras, skulle tvånget endast brukas i samband med lärande av yttre ting, inte av tron. I konsekvens med detta heter det tydligt och klart i företalet, att undervisning i sig kan vara nyttig också om den inte leder till någon tro:

Ty även om man inte kan eller skall tvinga någon till tro, så skall man dock bringa folket därhän, att de vet vad som är rätt och orätt hos dem, bland vilka de vill bo, ha sin utkomst och leva. Ty den som vill bo i en stad, han skall känna till och hålla den stadens lagar, under vilken han vill leva, likgiltigt om han tror därpå eller om han i sitt hjärta är en skälm eller skojar.⁵

En tro som resultatet av undervisning, skulle enligt evangelisk uppfattning inte vara någon tro. Den skulle endast vara ett verk av människor, som inte leder till salighet. I det avseendet är utgångspunkten för religionsundervisningen ifråga om tron med nödvändighet öppen.

Samtidigt framhäver redan Luther med avseende på ”stadens lagar” att religionsundervisningen, återigen med modernt språkbruk, under alla omständigheter kan bidra till etisk fostran.

Sammanfattningsvis kan vi slå fast,

⁵ *Martin Luther, Vorrede zum Kleinen Katechismus* (BSLK 501-507), här citerat efter: *Religionspädagogik*. Hg. v. Nipkow u. Schweitzer [s. Anm. 1], 77.

att Luthers och Melanctons reformatoriska skrifter lägger grunden till och ställer krav på att frågor om kristen tro och traditionsförmedling skall ges en central plats inom alla skolor. Den främsta motiveringen för detta bygger emellertid inte på ett kyrkligt behov, även om man inte skall bortse från de kyrkoreformatoriska skälen eller underskatta deras betydelse. Introduktionen i den kristna traditionen motiveras i stället med dess betydelse för livet och trons betydelse för varje enskild människa liksom för samhället i stort.

2. Ingen tro utan undervisning

Formuleringen – ingen tro utan undervisning – kan låta idealiserande, särskilt i det sammanhang som här behandlas. Som bekant ledde inte reformationen, där den med sin tros- och kyrkouppfattning lyckades etablera sig, till ökade insatser för undervisning, utan tvärtom till stängningen av skolor därmed till en minst sagt hotfullt förfall av undervisning och bildningsmöjligheter. Likaså är det också välkänt, att insikten om dessa oönskade följder av den nya tron, som särskilt tog sig uttryck i stängningen av kloster och bortfall av prästerliga och kyrkliga karriärer och därmed sammanhängande bildningssträvandena, var anledning till Luther och Melancton insåg nödvändigheten av att med stor konsekvens engagera sig för undervisning och inrättande av nya skolor. Detta var en väsentlig anledning till de båda författarnas så kallade skolskrifter, där de engagerade sig för att inrätta och grunda skolor. I dessa skrifter kan man tydligt utläsa, att den evangeliska trosuppfattningen också ställde upp för kraven på allmänna bildningsmöjligheter, sådana som var till för alla och inte enbart var inriktade på exempelvis en katekesundervisning.

Den nya markeringen av den kristna och alltså religiösa undervisningen för ”barn och enfaldiga” intog naturligtvis den främsta platsen. Den kan ses som en direkt konsekvens av en förändrad teologi. Med den nya synen på rättfärdiggörelse som fundament kunde det inte längre vara tal om någon ställföreträdande tro hos kyrkan, inget ställföreträdande för den enskilda människan inför Gud. Känneteckna-

de för den reformatoriska hållningen är i stället att sammanhanget mellan tro och undervisning för varje enskild skall förverkligas. Detta följer omedelbart av den evangeliska synen på rättfärdiggörelse genom tron, där ingen kan låta sig företrädas av någon annan. Varje människa står själv inför Gud – och måste bestå inför honom.

Tydligast har Luther beskrivit detta i sin kanske mest berömda predikan – predikan på söndagen invokavit år 1522:

Vi är alla ställda inför döden, och ingen kommer att dö för någon annan, utan var och en i egen person måste själv kämpa med döden. Väl kan vi ropa i öronen, men var och en måste vara redo när dödens stund kommer: Jag kommer då inte längre att vara hos dig eller du med mig. Inför detta måste var och en vara väl förtrogen med och rustad för de huvudstycken som tillhör en kristen.⁶

Den kristna tron är alltså inte bara en obestämd känsla och inte heller en extas, som plötsligt kommer över människor. Tron är tvärtom en relation till Gud genom Jesus Kristus. Den bygger på en förtrolighet med Gud, på det sätt som bara kan växa fram ur den bibliska traditionen. Det som därför krävs är en insiktsfull tro. Av detta inser man också, att den av honom avsedda katekesundervisningen alls inte handlade om den form av mekaniskt gissel i form av utantillinlärning som i första hand pedagoger gärna talar om. Målet hos Luther var tvärtom en självständig förståelse.

Därför är det inte överraskande att också Luthers ansträngningar för att reformera gudstjänsten i hög grad innefattade kristen undervisning i katekesens form. Detta sker, som det heter i förordet till Tyska mässan 1526,

för de enfaldigas och ungas skull, vilka dagligen skall och måste övas och fostras i Skriften och Guds ord, så att de blir förtrogna med Skriften, skickade att troget och insiktsfullt förbli i denna, för

att vittna om sin tro och i sin tid också undervisa andra och bidra till Kristi rikets utbredande.⁷

Huvudgudstjänsten skulle nu hållas på tyska och blev i sig ett nytt redskap för undervisning och skulle ge utrymme för katekesen: ”En lättfattlig, enkel, enfaldig, god katekes i den tyska gudstjänsten är av största vikt.”⁸

I enlighet med den protestantiska principen om alla troendes prästadöme var målet i första hand en insiktsfull, myndig församling. Ty enligt Luthers uppfattning hade församlingen rätt – och därmed också plikt – ”att pröva alla lärör”, något som knappast var möjligt utan motsvarande förutsättningar i kunskap.

Om alltså det primära handlade om religiös undervisning i kristen tro, så blir det framför allt av de redan nämnda så kallade skolskrifterna av Luther och Melancthon emellertid tydligt, att det med tron förbundna undervisningsuppdraget på motsvarande sätt också innefattade det världsliga området – reformatorerna talade om det ”världsliga regementet”. Utförligt diskuterades i denna sak typiskt nog inte endast ”nyttan och skadan” för det andliga regementet utan i samma grad också ”nyttan och skadan” för det världsliga regementet.⁹

7 Martin Luther: *Vorrede zur Deutschen Messe und Ordnung des Gottesdienstes* (WA 19, 72-80), här citerat efter: *Religionspädagogik*. Hg. v. Nipkow u. Schweitzer [s. Anm. 1], 69.

8 Luther: *Vorrede zur Deutschen Messe* [s. Anm. 26], 71.

9 Till denna argumentation, jfr särskilt Martin Luther: *Eine Predigt, dass*

Inom nylutherdomen har man gärna uppfattat detta som ett belägg för att Luther sett undervisning och bildning enbart som en ”världslig sak”, något som Luther själv en gång – om än i förbigående – gett uttryck för i en predikan.¹⁰ Därmed skulle varje andlig särställning för undervisning och bildning vara utesluten. Enligt nutida luthertolkning bör man dock inte bortse från att det världsliga regementet enligt Luther inte på något sätt får uppfattas i en rent sekulär betydelse. Gud finns också med i det världsliga regementet och det världsliga regementets ordningar är också uttryck för Guds mål med människan och samhället. Utan förbehåll kan han därför beteckna en ”from jurist och en trofast lärd person i kejsarens världsliga rike som profet, präst, ängel och frälsare”.¹¹

Motiven för en undervisning som syftade till en myndig tro och en kyrka av myndiga och människor med förmåga att ta ställning, framstår för mig som ett bestående arv från den reformatoriska undervisningstanken. Denna står exempelvis i konflikt med varje form av fundamentalism och innebär principiell öppenhet för en kritisk tro. Inte minst ligger detta till grund för övergången från en sakral kyrka till en ny och funktionell förståelse av denna institution, som jag nu tänker gå in på lite närmare, eftersom den också ger ett bidrag till bildningsarvet.

3. Kyrkan som ”bildningsinstitution”

Beteckningen kyrka som ”bildningsinstitution” har jag övertagit från Reiner Preul hemmahörande inom prak-

man Kinder zur Schule halten solle (WA 30 II, 517-588), här citerad efter: *Religionspädagogik*. Hg. v. Nipkow u. Schweitzer [s. Anm. 1], 60, 63.

10 Martin Luther: *Predigt am Himmelfahrtstag* (15. Mai 1531) WA 34/I, 412-422, här: 414. Till den nylutherska receptionen, jfr exempelvis Edgar Reimers: *Recht und Grenzen einer Berufung auf Luther in den neueren Bemühungen um eine evangelische Erziehung*. Weinheim 1958 (Göttinger Studien zur Pädagogik NF 5).

11 Luther: *Eine Predigt, dass man Kinder zur Schule halten solle* [s. Anm. 29], 65.

6 Martin Luther: *Predigt am Sonntag Invokavit*. In: *Luther: Ausgewählte Schriften* [s. Anm. 9], 271-277, här: 271.

tisk teologi.¹² Tesen att kyrkan som reformatorisk skulle kunna betraktas som en bildningsinstitution kan konkretiseras med hjälp av sex element, som jag i all korthet skall gå in på.

Redan tidigare har *det första* nämnts, nämligen den nya tyska *gudstjänstformen* med predikan på tyska, baserad på utläggningen av originalspråkets predikotext och med tydliga kateketiska element.

Till detta kommer för *det andra* den *kateketiska undervisningen*, tydligt närvarande framför allt genom de reformatoriska katekeserna, som kom till i stort antal och många varianter under 1500-talet,¹³ men också den nya predikoformen, ”katekespredikan”, som regelbundet förekom på många platser.

För *det tredje* skall också *hemmet*, alltså familjen nämnas. I företalet till Stora katekesen beskriver Luther detta (varvid också sammanhanget med sakramentsuppfattningen tydligt framträder i bakgrunden):

Därför åligger det varje husfar, att åtminstone en gång i veckan förhöra sina barn och sitt tjänstefolk för att på så sätt ta reda på, vad de vet och lärt sig i katekesen, samt, där de inte kan detta, med allvar tillhålla dem att lära sig den. Ty jag minns väl den tiden – ja, sådant händer ännu dagligen – då man kunde finna stora, gamla, till åren komna människor, som rakt inget kunde i katekesen, såsom många inte heller nu vet något och ändå går till dop och nattvard och brukar allt som hör de kristna till.¹⁴

På detta sätt får den kateketiska undervisningen en större plats i livet och

¹² Vgl. Reiner Preul: *Kirchentheorie. Wesen, Gestalt und Funktionen der Evangelischen Kirche*. Berlin u. New York 1997, 140ff.

¹³ Vgl. *samlingen av Johann Michael Reu: Quellen zur Geschichte des kirchlichen Lunterrichts in der evangelischen Kirche Deutschlands zwischen 1530 und 1600 (Neun Teilbände)*. Gütersloh 1904-1935.

¹⁴ Martin Luther: *Vorrede zum Großen Katechismus (BSLK 545-560)*, här citerad efter: *Religionspädagogik*. Hg. v. Nipkow u. Schweitzer [s. Anm. I], 75.

får möjlighet att genomsyra vardagen.

Till detta bidrar för *det fjärde* också skolan med *religionsundervisningen*, vars inriktning och innehåll vi redan berört.

För *det femte* måste också *universitetet* tas i beaktande som bildningsinstitution, även om detta ofta förbigås i framställningar av detta slag om den reformatoriska synen på undervisning. Redan genom prästutbildningens numera fasta anknytning till universitetet och dess teologi tillskrivs den akademiska bildningen en grundläggande betydelse för protestantismen, något som knappast kan överskattas.¹⁵ Som bekant utgör också den specifika professionaliteten hos evangeliska präster (män och kvinnor) och de evangeliska prästgårdarna ett bidrag av stor betydelse i ett samhälleligt och kulturellt avseende, också detta som en följd av reformationen.

Inom universiteten i Tyskland och andra länder har fortfarande och på ett fruktbart sätt förbindelsen mellan prästutbildning och akademisk teologi kunnat fortsätta. I förlängningen ligger här frågorna om universitetets uppdrag och form med hänsyn till teologi och religion och om teologin som sådan, något som knappast alls har diskuterats i Tyskland. I exempelvis den omfattande och ännu pågående amerikanska diskussionen om högre utbildning är däremot denna typ av frågor som en gång väckts av reformationen fortfarande aktuella.¹⁶

För *det sjätte* och till sist deltar den reformatoriska kyrkan i samhällets *bildningsdiskurs* och i den – visserligen först på senare tid – allmänt aktuali-

¹⁵ Vgl. härtill från *nutid: Aufgaben, Gestalt und Zukunft Theologischer Fakultäten*. Hg. v. Friedrich Schweitzer u. Christoph Schwöbel. Gütersloh 2007 (*Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie* 31)

¹⁶ Vgl. t.ex. George M. Marsden: *The soul of the American university: from Protestant establishment to established nonbelief*. Oxford u.a. 1994; *Religion, scholarship, & higher education: perspectives, models and future prospects; essays from the Lilly Seminar on Religion and Higher Education*. Ed. by Andrea Sterk. Notre Dame, Ind. 2002.

serade frågan om offentlighet. Också denna dimension och uppgift för kyrkan har ofta förbisetts under historiens gång men tas idag åter medvetet upp, som i den tyska evangeliska kyrkans betänkanden om bildningsfrågor, exempelvis ”Masse des Menschlichen” (2003), där man försöker göra ett målinriktat inlägg i den offentliga bildningsdiskursen.¹⁷

Den av Luther tänkta anknytningen av hela skolväsendet till det världsliga regementets krav och därmed som samhällets välfärdsordning av samma typ som fred, rätt och rimliga levnadsförhållanden behåller fortfarande sin plats, exempelvis som en kritisk instans mot hotet från ensidigt nyttoinriktade undervisningskalkyler, som skola och utbildning skulle kunna hamna under.

Avsikten har inte varit att bidra till föreställningen om att kyrkan uteslutande skulle framstå som en bildningsinstitution. Däremot är det utan tvekan så att kyrkan enligt reformatorisk uppfattning måste vara utformad på ett sådant sätt att den kan ta sitt bildningsansvar i allt sitt arbete, dvs. långt utöver en isolerad kristlig undervisning och att den själv gör bildningsfrågan rättvisa och uppträder till dess försvar på den offentliga arenan. I den meningen kan också beskrivningen av kyrkan som bildningsinstitution betraktas som ett bestående arv.

Översättning: Rune Larsson.

¹⁷ Vgl. *Maße des Menschlichen. Evangelische Perspektiven zur Bildung in der Wissens- und Lerngesellschaft. Eine Denkschrift des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland*. Hg. v. Kirchenamt der EKD, Gütersloh 2003.

av lektor Ulf
Lindberg,
Uppsala

Ignatiansk spiritualitet – som pedagogisk form

i motreformationen. Jesuitorden spreds snart också utanför Europa, till Asien, Nord- och Sydamerika. Störst framgångar hade den i Sydamerika där man skaffade sig ett betydande antal självstyrande s.k. "reducciones", ekonomisk framgångsrika områden bland indianerna, dit slavjägare inte nådde men där graden av frihet har diskuterats.

På grund av den makt och det inflytande jesuitorden skaffade sig fick man efter hand många fiender och år 1773 upplöstes orden av påven och dess egendomar fördelades.¹ Däremot överlevde orden i Katarina den stores Ryssland och i de av Preussen styrda delarna av Polen. Först 1814 återupprättades jesuitorden men utan att återfå sina tidigare egendomar och skolor. Det var först runt 1930 som orden nådde den omfattning den hade innan 1773. Idag finns det närmare 20 000 jesuiter, varav en handfull i Sverige.

Vad har Bill Clinton, Bing Crosby, Miguel Cervantes, Robert Mugabe, Alfred Hitchcock, Voltaire och Salma Hayek gemensamt?

De har alla gått i jesuitiska skolor. De kommer från vitt skilda områden och tider, vilket antyder att jesuitiska skolor har funnits länge och på många ställen. Så är det. Jesuitorden har drivit skolor sedan 1545 och har idag ett stort antal skolor runt om i världen.

Under alla dessa år har den jesuitiska undervisningen följt vissa principer. Naturligtvis har dessa tolkats på olika sätt runt om i världen och genom århundraden men reflekterar ändå erfarenheter som gjorts. Denna artikel presenterar jesuiternas syn på sin utbildning, pedagogik och metodik av idag. För att kunna förstå den jesuitiska pedagogiken är det lämpligt att först ge lite information till vilka jesuiterna var och är.

Jesuitorden: en bakgrund

Medlemmarna i Jesuitorden eller Jesus Sällskap (lat. Societas Jesu) kallas helt enkelt jesuiter. Det är en manlig katolsk orden som grundades 1540 av Ignatius av Loyola under mottot, "Till Guds allt större ära" (*Ad maiorem Dei gloriam*). Jesuitorden är inte en kontemplativ orden som är bunden till kloster, utan ordensbröderna är verksamma ute i samhället. Redan från början värderades den intellektuella förmågan högt och noviserna utbildades i många år innan de fick inträda i orden. Tack vare sin utbildning och intellektuella förmåga vann jesuiterna tillträde till de katolska hoven och blev ett kraftfullt verktyg

Jesuitordens utbildningshistoria och Ratio Studiorum

Jesuiterna har alltid lagt stor vikt vid den personliga utvecklingen, där utbildning spelade en framträdande roll. Deras första college startades i Gandia, Spanien, och hade till uppgift att utbilda ordens noviser. På uppmaning av stadens föräldrar tog man snart också emot andra än blivande jesuiter. Den första skolan för utbildning av unga män utan avsikt

att inträda i orden startades senare i Messina på Sicilien 1546. Den följdes av fler och snart var skolorna så många och så diversifierade att det blev nödvändigt att utarbeta ett generellt styrdokument för deras organisation och pedagogiska verksamhet. Först år 1599 var man redo att presentera *Ratio Studiorum*. Det innehöll läroplaner i teologi, litteratur, historia, matematik och instruktioner för det pedagogiska arbetet samt organisationsplaner.

Självklart har den jesuitiska pedagogiken förändrats sedan 1600 - 1700 talet. Som styrdokument har *Ratio Studiorum* ersatts med dokumenten *Charateristics of Jesuit Education* och *Ignatian Pedagogy: a Practical approach*. Den förra beskriver vilka värderingar och vilken människosyn som ska genomsyra jesuitskolorna och den senare vilken pedagogik som ska användas. Men den övergripande visionen om vad utbildning är och vad utbildningen syftar till är densamma som när *Ratio Studiorum* skrevs för över 400 år sedan.

Denna vision kommer ur de andliga erfarenheter, som alla jesuiter bör ha haft och har sitt ursprung i grundarens, Ignatius av Loyolas, egna erfarenheter och upplevelser. Därför går det inte att beskriva jesuitisk utbildning utan att nämna grundaren Ignatius av Loyola och hans *Andliga övningar*.²

Ignatius av Loyola

Ordens grundare, den spanske adelsmannen Ignatius av Loyola (1491–1556), deltog 1521 i det utsiktslösa försvaret av staden Pamplona som anfallits av fransmännen. Han blev svårt sårad och blev efter den akuta läkarvården tvungen att tillbringa åtskilliga månader i konvalescens, länge till sängs. Under sysslolösheten började han reflektera över religiösa frågor och sedan han återhämtat sig företog han en pilgrimsresa. Efter hand blev han alltmer medveten om

¹ Filmen "The mission" handlar om upplösandet av jesuiternas "reducciones"

² En samling systematiskt ordnade meditationer, mestadels utifrån bibeltexter och med syfte att fördjupa det andliga livet.

hur hans känsloliv styrdes av yttre omständigheter och att hans tankar på Gud, trots svårigheter och en känsla av övergivenhet, innebar att han växte i andlighet. Han skrev ner sina andliga erfarenheter, i början för sig själv, men senare med tanke på att vägleda andra på samma väg. Sina tankar sammanfattade han i boken *Andliga övningar*. Det ingår i alla jesuiters utbildning att genomgå en kurs vars olika moment följer ett schema som utvecklats i anslutning till Ignatius bok samtidigt som man som jesuit fortsätter dessa meditationsövningar under hela sitt liv.

Andliga övningar

Andliga övningar är alltså inte bara namnet på en bok utan framför allt en benämning på den serie mentala aktiviteter som beskrivs i boken. Dessa aktiviteter genomförs ofta som en månadslång reträtt i avskildhet, där övningarna följer ett schema och leds av en handledare. Syftet med dessa övningar beskrivs bäst med ett citat ur bokens första stycke.

”Ty liksom att promenera, att vandra och att springa är kroppsliga övningar, så är andliga övningar en benämning på varje sätt att förbereda och rusta själen för att frigöra sig från alla oordnade böjelser och, efter att ha frigjort sig från dem, att söka och finna den gudomliga viljan med det egna livets inriktning mot själens frälsning.” (sid. 17)

Andliga övningar är en handbok som förutsätter en erfaren handledare och inte en gör-det-själv-bok för deltagarna. Övningarna är uppdelade i fyra ”veckor”, där ordet ”vecka” inte ska tas alltför bokstavligt. Det är handledaren som, efter att ha hört deltagarens reflektioner och diskussioner, avgör hur man skall gå vidare. Mycket förenklat kan man säga att den första och sista veckan handlar om att be, meditera, kontempleras och reflektera över sig själv, sina synder och sitt liv. Under de mellanliggande ”veckorna” är temat Jesus liv och död. Övningarna syftar till att med Jesus som förebild, ordna och sortera sina egna viljor så att de stämmer överens med vad man uppfattar som Guds syfte med ens liv.

Övningarna kan också ses som ett drama i fyra akter. Dramat handlar om deltagarens eget liv i ljuset av Jesu liv, lidande, död och uppståndelse. I detta drama är deltagaren både aktör och åskådare medan motspelaren är Gud, inte handledaren. Handledarens roll är i första hand den uppmärksamme åskådarens.

Handledarens roll kan beskrivas på följande sätt:

”[Deltagaren] resonerar och reflekterar på egen hand och finner under detta något som gör att hon förstår eller lever sig in i berättelsen. Vare sig det sker genom egen eftertanke eller om själen blir upplyst genom den gudomliga kraften, så har hon större glädje och skördar rikare frukt än om handledaren hade förklarat mycket och utvecklat berättelsens innebörd. Ty det är inte den myckna kunskapen, utan inlevelsen och smaken av tingen inifrån som mättar och tillfredsställer själen” (§ 2).

Det är inte handledarens vetande och erfarenheter som ska föras över till deltagaren, utan deltagaren som ska uppleva och själv bli känslomässigt engagerad. Handledaren ska låta deltagaren själv ta sig fram i övningarna men handledarens stöd är nödvändig och sker i form av de ofta förekommande utvärderingarna för att se om övningarna haft avsedd verkan och leder mot målet, att deltagaren med Jesus som förebild ska finna Guds vilja för sig.

Att finna Guds vilja med ens liv är inget som görs en gång för alla. Snarare ska övningarna ge en metod för att se Guds vilja även i framtiden. Det handlar om att bli observant på sina handlingar och beslut och reflektera över dem och över de känslor de väcker i det dagliga livet. Tanken med de andliga övningarna är att de ska lära deltagaren ett nytt sätt att förhålla sig till världen och till Gud.

Eftersom *Andliga övningar* innehåller en pedagogisk metod är det naturligt att Jesuiterna använde erfarenheter från sina andliga övningar i sin undervisning. En reträtt i *Andliga*

övningar är naturligtvis inte detsamma utbildning i en skola men det finns beröringspunkter. Nedan skall några sådana nämnas:

- Att ha ett klart mål som man regelbundet utvärderar mot.

De Andliga övningarna har ett tydligt mål på samma sätt som det finns ett värde också för en skola att ha ett övergripande syfte, ett kvalitativt mål. I en jesuitskola kan ett sådant mål vara att utbilda ”*men and women for others*”. Det kan till och med sägas att det är för detta mål som skolan existerar och därför är detta mål överordnat alla målformuleringar som världsliga myndigheter kan ställa. Det är också lätt att göra en kvalitativ utvärdering av verksamheten utifrån detta mål. Varje lärare och rektor kan och bör regelbundet fråga sig om undervisningen leder fram mot detta mål.

- Att verksamheten hjälper eleverna att växa och ger dem verktyg för fortsatt växt.

De Andliga övningarna ska ge deltagaren verktyg både för skolan och framtiden. Skolans uppgift är större än att bara ge eleverna kunskaper och betyg. Att skolan ska ge eleverna hjälp att navigera i samhället sedan de lämnat skolan håller de flesta med om men en jesuitisk utbildning ger också vägledning om riktningen på deras livsresa. Skolan ska ge eleverna verktyg för att växa som människor. Intellektuell kunskap är en del av detta – insikter, värderingar, känslomässiga erfarenheter något annat. Därför kan inte skolan begränsa sig till att ge kunskaper som eleverna ska nå i enlighet med de mål skolan satt upp. Rektorer och lärare i den ignatianska undervisningen måste nå längre än enbart kunskapsöverföring. Deras professionella omsorger ska vara inriktade på eleven som hel människa eller person. Den jesuitiska termen för detta är *Cura Personalis*.

- Att eleven ska internalisera sina erfarenheter genom att upptäcka förändringarna själv.

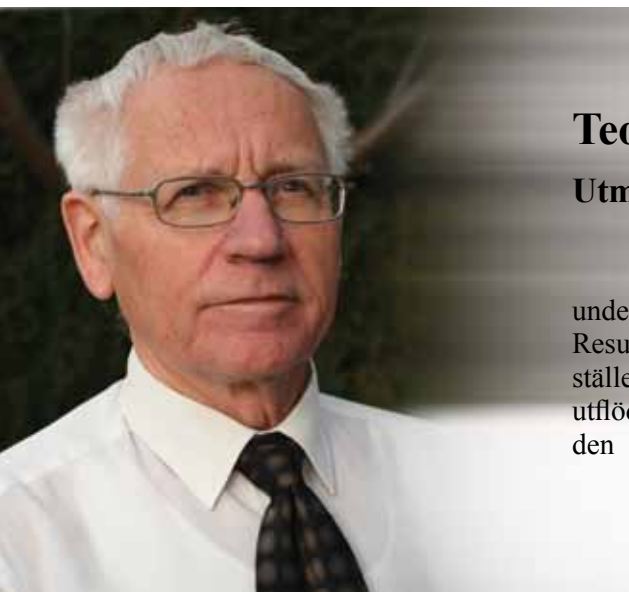
En deltagare i Andliga övningar ska få hjälp att bli varse sina erfarenheter och upplevelser, även på ett känslomässigt plan. De personliga upplevelserna

är grunden för inläring och när eleven förmår reflektera över sina upplevelser kan eleven utveckla det egna medvetandet som leder från kunskap till handling. Kort sagt anser dagens jesuiter att kunskap är något som skapas hos eleven. Det är inte något färdigförpackat som bara kan överlämnas till eleven. Undervisningen måste alltså

metodiskt inriktas på att ge eleverna förutsättningar för att själva skaffa sig kunskap.

För en modern pedagog är det som beskrivits egentligen inget nytt utan verkar vara gammal pedagogisk skåpmat. Men när man tänker på att jesuiter synsätt kan spåras nästan 500 år tillbaka i tiden får

”gammal” en lite annan innebörd. Kanske är det så att det som dagens moderna pedagoger lärt sig inte är något annat än vad jesuiterna känt till i århundraden? Kanske finns det mer att lära ur jesuiternas långa utbildningstradition?

Rune Larsson, Lomma

Ett samhälle kan inte överleva eller hållas samman utan utbildning och lärande både för allmän medborgarkunskap – citizenship - och sådant som ger särskilda kompetenser – professionalitet. I detta ingår som en självklar del samhällets övergripande mål och de grundläggande värderingar som bildar det sammanhållande kittet i samhället.

Inledning

Motsvarande gäller också kyrkliga gemenskaper. ”...the Christian Church is always one generation away from extinction”, skrev en gång Richard Niebuhr. En kyrka som upphört att leva i en ständig transformering och förmedling av sin tradition från generation till generation förlorar sin kraft och därmed också förmågan till kreativ delaktighet i att transformera mänskligt liv och kultur.¹ I ett tidigare arbete har jag ställt frågan om samspelet mellan kyrkosyn och

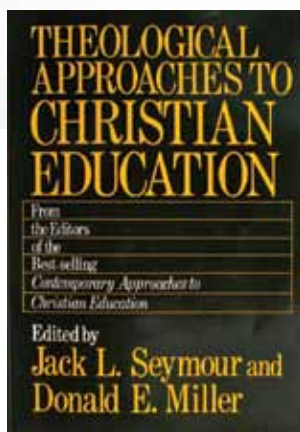
Teologi – kyrka – undervisning

Utmaningar för kyrkornas undervisande uppdrag

undervisning hos ett antal kyrkor. Resultatet var ganska nedslående. I stället för att se undervisningen som ett utflöde av kyrkans identitet framstod den ofta som fragment utan tydlig,

teologi – kyrka – undervisning (se litteraturlistan):

- Teologin om kyrkan är avgörande för synen på pedagogiken; det undervisande uppdraget är ett utflöde av kyrkosynen;
- Särskilda teologier ligger till grund för pedagogiken; ingen given koppling till någon särskild kyrka;
- Samspel mellan teologisk och pedagogisk approach utan given koppling till någon viss teologi eller kyrka;
- Viss kyrklig-teologisk ansats och dess konsekvenser för den kyrkliga undervisningen.
- Till detta läggs några korta notiser på temat teologi och undervisning som också de saknar tydlig koppling till enskilda kyrkor men ändå pekar på det nära sambandet mellan kyrka, teologi och pedagogik.

teologiskt reflekterat koppling till kyrkans helhetssyn. Samtidigt har jag pekat på att undervisningen aldrig kan avgränsas till särskilda pedagogiska insatser. Kyrkan undervisar genom hela sitt liv vilket också innebär att uppdraget delas av allt trons folk delar.²

Syftet med denna artikel är att undersöka hur frågan om teologins och i första hand ecklesiologins roll för kristen undervisning behandlas i fyra religionspedagogiska arbeten i en amerikansk kontext, som enligt min mening används på många håll. En sammanställning av materialet ger följande variationer på temat

Det som hamnat under den fjärde punkten kan ses som en fördjupning av en kyrklig-pedagogisk tradition, i detta fall en luthersk. I övrigt ställs man inför något som närmast liknar ett smörgåsbord av pedagogiska uppslag som med större eller mindre anpassning erbjuds för den kyrkliga undervisningen – i kyrklig eller enskild regi. Detta illustrerar också ett annat problem kring den

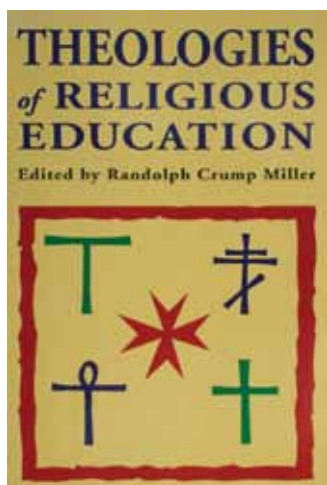
1 Efter Seymour & Miller s 3.

2 Larsson, särskilt s 272 om Svenska kyrkan samt i slutordet s 283f.

kyrkliga teologin och pedagogiken, nämligen benägenheten att reducera pedagogiken till att enbart applicera ett teologisk identifierat innehåll. Därmed har pedagogikens roll begränsats till att förse teologin med redskap att förse folket, dvs. mottagarna med kunskaper.³

1 Kyrkosyn och pedagogik

Underlag för detta avsnitt är första delen av Millers bok som i fyra artiklar behandlar lika många "Church Theologies" och deras undervisning. Dessa är reformert, thomistisk, evangelical och ortodox teologi medan t.ex. luthersk teologi saknas.⁴ De enskilda författarna har fått till uppgift att sammanfatta teologin i respektive tradition, visa hur denna påverkar undervisningen och slutligen ge exempel på strukturella och metodiska aspekter i anslutning till detta. Trots de problem som är förenade med att på några sidor sammanfatta en ofta ganska mångfacetterad konfessionell familj med en lång historia, har författarna lyckats väl med sin primära uppgift att informera om den kyrkliga och teologiska traditionens relation till undervisningen. Dessutom förses läsaren med redskap att själv applicera tankestrukturen på sin egen kyrka, vilket kanske är minst lika viktigt.

Karakteristiken av *den reformerta traditionen* är välkänd: Guds storhet, teocentriskt fokus, Skriftens auktoritet, människans totala beroende av

3 Seymour & Miller s 22.

4 Miller s 11-120. Detta kompenseras i viss mån av punkten 4 i denna artikel.

förlåtelse, vikten av att leva i enlighet med sin tro, kallelsen att delta i evangelisationsuppdraget och att tjäna Gud och nästan. Exempel ges också på reformert teologi och pedagogik idag med en tydlig framtoning av den myndiga människans delaktighet i sådant som skrifttolkning, kyrkans förnyelse, ansvarigt medborgarskap och dialog mellan folk och religioner med de implikationer detta kan ha på undervisningen. I detta märks dels en uppgörelse med delar av den egna traditionen, dels också ett närmande till den moderna pedagogikens huvudfåra.

Bidraget om *den thomistiska teologin* och dess pedagogik har valt en historisk anknytning till den Romersk katolska kyrkans "normteolog" och berör endast marginellt utvecklingen efter Andra vaticankonciliet. Här finner man den karakteristiska föreningen av fasthet och flexibilitet över tiden och inom varierande kulturella miljöer för lärande och undervisning. Av särskilt intresse kan det vara att bli påmind om de "andliga övningar" som utvecklats inom den ignatianska spiritualiteten, något som inspirerat det pedagogiska arbetet också inom andra kyrkliga traditioner. Den som vill fördjupa och bredda sina kunskaper om denna kyrkotraditions pedagogiska arbete rekommenderas annars läsa *General Directory for Catechesis* (1998) eller mera lättillgängligt på svenska: *Ge som gåva vad ni fått som gåva. Riktlinjer för katekesen i Stockholms Katolska Stift* (2009). Båda erbjuder dessutom anvisningar om värdefulla referenser.

Artikeln *Evangelical Theology and Religious Education* har två författare. Det kan säkert behövas med tanke på den mycket komplexa grupp av kyrkor som ryms inom den evangelikala familjen. Jag begränsar mig också här till ett par iakttagelser. Den ena gäller det nära släktskapet med den reformerta traditionen i fråga om skriftuppfattning och fromhetsliv. Utan att närmare ha analyserat sammanhanget kan man också hitta likheter med den katolska traditionen i synen på en naturlig och övernaturlig uppenbarelse. Båda dessa aspekter får konsekvenser för pedagogiken. Ett karaktärsdrag som författarna lyfter fram är den vikt man lägger vid

synen på Jesus som den store Läraren, förebilden i både tro och liv liksom för en livslång andlig växt mot en allt djupare likhet med Jesus.

Den *ortodoxa teologin* och pedagogiken utmanar mer än de flesta genom sin nästan totala integration av pedagogiken i kyrkans liv som helhet, särskilt i liturgin. Förutom den starka markeringen av kärleken och den relationella enheten inom gudomen, mellan Gud, människan och allt skapat lägger man märke till den ortodoxa traditionens tal om den "liturgiska katekesen". Vägen in i den kristna trostraditionen går i första hand genom delaktighet i liturgin. Här finns tydliga drag av det som idag ofta framhålls inom modern pedagogik, nämligen att vi lär med hela kroppen, med alla sinnen. "Smaka och se" sammanfattar hela pedagogiken. Börja med att ta del i gudstjänsten med alla dess många uttrycksformer. Låt alla sinnen finnas med. Sedan finns det tid för att "se", dvs. att reflektera.

2. Från teologi till pedagogik – utan given koppling till kyrka

Under den här avdelningen är materialet betydligt rikare men det är inte alltid tydligt vad som kommer först: teologin eller pedagogiken även om framställningen genomgående startar i teologin. Jag begränsar mig till att ge några exempel, samtliga hämtade från den senare delen av Millers bok.

De olika avsnitten visar tydligt ett välkänt fenomen, att "nya" teologier och pedagogiker alltid tycks uppstå som proteströrelser mot sådant man uppfattas som otillfredsställande praxis. Det gäller exempelvis *processteologins* (eller den organiska teologins) protest mot en upplevd teknokratisering och ensidig intellektualisering. På liknande sätt kan den *empiriska teologin* och pedagogiken ses som en markering mot abstrakta tänkesätt och för kunskap som baseras på empiri och förnuft. *Existentialismen* lyfter fram en verklighets- och kunskapssyn med ansats i individens upplevelse av världen. Förgreningar av denna finns invävda hos många psykologiskt influerade pedagogiska skolbildningar som vill ge ökat

utrymme för människan men också hävdar gemenskapens roll med dess symboler, myter och berättelser.

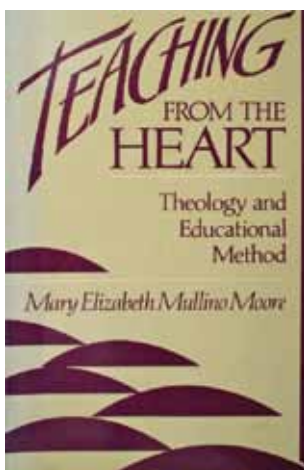
Presentationen av den *feministiska teologin* och pedagogiken visar tydligt på dess roll som proteströrelse, mot kvinnoförtryck, förnekandet av barnet och drömmen om människans gudslighet utan diskriminering. Andra exempel är den *kerygmatiske teologin* och pedagogiken, som i en europeisk kontext skulle kunna beskrivas som en protest mot liberalteologin med motsvarighet i den amerikanska miljön. Författaren pekar på tendensen till en sammansmältning mellan teologi och katekes och en benägenhet att återfalla i en auktoritär lärandestil.

Andra exempel som beskrivs är *narrativ, black, ekologisk och befriande teologi*, av vilka den sistnämnda får en utförlig beskrivning som exempel på en teologi med en närmast inbyggd pedagogik och inriktning på att rusta människor till att bli kritiskt reflekterade, fria människor som aktivt deltar i kampen för rättvisa.

3. Samspel teologi - pedagogik utan koppling viss kyrka

Mary Elisabeth Mulino Moore⁵ tar sin ansats i processteologin, när hon skall undersöka teologins samspel med pedagogiken och gör det utan att adressera någon kyrka. På det sättet undersöker hon fem mestadels välbekanta pedagogiska approacher:

1) Midwife Teaching: Case Study

5 Moore; om hennes grundhållning och slutsatser se avsnitt 1 (s 1-26) och 7 (s 197-224).

- Method,
- 2) Integrativ Teaching: Gestalt Method,
 - 3) Incarnational Teaching: Phenomenological Method,
 - 4) Relational Teaching: Narrative Method och
 - 5) Liberative Method: Conscientizing Method.

Strukturen är följande: Efter en presentation av ”metoden” följer en processteologisk kommentar varpå framställningen avslutas med en dialog om vad de båda kan lära av varandra. Bakom det processteologiska greppet ligger uppfattningen om ständig rörelse och förändring inom ramen för grundhållningen om enhet och sammanhang.

Moore efterlyser ett närmande mellan teologi och pedagogik samt visar på möjligheten till ömsesidigt fruktbara möten mellan dem. Hennes teologiska ansats i processteologin - som hon föredrar att kalla *organisk teologi* - karakteriserar hon med begrepp som relationer över tid, enhet mellan historia, nutid och framtid och inte minst alltings samhörighet, där en naturgiven gemenskap utmanar alla tendenser till klyftor, orättvisor och förtryck.

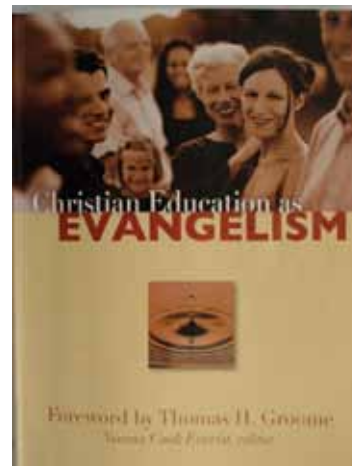
Här begränsar jag mig till att fästa uppmärksamheten på hennes angreppssätt. Det skulle också vara intressant att pröva vad som händer om man placerar in andra teologier i modellen och på det sättet undersöker användbarheten av de pedagogiska metoderna i andra sammanhang. Vad gör exempelvis en luthersk eller reformert teologi med de metoder som Moore undersöker och på vilket sätt skulle dessa kunna påverka en sådan teologi?

4. Kyrklig-teologisk approach - konsekvenser för en kyrklig undervisning i luthersk tradition⁶

Till skillnad från de tidigare använda övriga böckerna ligger ansatsen den här gången i en tydligt uttalad kyrklig och teologisk kontext, nämligen

6 Everist, se litteraturlistan.

de lutherska kyrkorna i USA och Kanada. Boken är ett lagarbete av medarbetare vid ett 10-tal lutherska seminarier som efter en övergripande introduktion av utgivaren – och en inledning av Groome (!) – behandlar tre huvudområden:

1) Principiellt om undervisning och ”evangelism”, ett begrepp som används för att beskriva kyrkans uppdrag att sprida evangeliet till alla människor (Matt. 28:18-20). Inom parentes kan det noteras att nyare katolska dokument använder detta begrepp men i en vidare mening, nämligen att göra evangeliet känt både för dem som inte tidigare nåtts och för en trosundervisning.⁷ I fyra kapitel av lika många författare diskuteras sambandet mellan undervisning och evangelisation, undervisningens teologiska fundament, hur evangeliet kan göra levande och till sist några uppmuntrande ord om att övervinna missmodet.

2) Den andra avdelningen visar på *möjliga vägar* i kyrkans pedagogiska arbete. I fyra kapitel ges exempel på församlingar som i olika avseenden tagit undervisning och evangelisation på allvar, arbete bland muslimer, i lutherska skolor och en undervisning för ”världens skull”.

3) Bokens sista avdelning behandlar några av *dagens utmaningar* för kyrkans undervisning och sätter fokus på: transformerande undervisning och evangelisation, om att möta sökare, särskilt ungdomar, om att dela människors vardag och utbildning av människor för lärjungaskap och evangelisation.

7 *Directory for Catechesis* (1998), särskilt 45-49.

5. Teologi och pedagogik – teologiska approaches

Boken med Seymour och Miller som utgivare rör sig delvis med samma pedagogiska och teologiska teorier som redovisats tidigare. Också här får det därför bli några summariska notiser i anslutning till bokens fem avdelningar. I förordet sammanfattar utgivarna kärnan i sin syn på undervisning med följande ord: "education is about passing on a tradition and participating in the re-creation of that tradition".⁸

Valet av uttrycksätt visar att författarna vill undvika gamla tiders "traditionsförmedling". Dessutom markerar de tydligt både delaktighet och nyskapande. Framställningen har organiserats efter ett antal centrala uttryck för kristen tro, undervisningens teologi och kyrkans undervisande roll i offentligheten.

1) Den första avdelningen rubriceras *Traditionen* och behandlar teman som Skrift och tradition samt sakramentsundervisning och lyfter dessutom in feministteologin. Medan de förstnämnda innehåller en ganska traditionell framställning möter vi en feministteologi som utmanar till en grundläggande nyorientering. Efter sekler av orättvisor finns det skäl att undervisning och förkunnelse talar ett tydligt språk, vårdar och vidareutvecklar de landvinningar som gjorts i kamp för frigörelse från patriarkala och exkluderande mönster i fortsatt kamp för inklusiv delaktighet.

2) Avdelningen som fått rubriken *Church* består av två bidrag. Det första handlar visserligen om den undervisande kyrkan men inte så mycket som uttryck för kyrkans identitet utan snarare som ett medel för dess överlevnad. Det andra bidraget som beskriver en kyrkas undervisning i en minoritetsmiljö leder däremot osökt till en reflektion om kyrkans identitet och dess kallelse i en miljö som utmanar till ett liv nära sina källflöden. Pedagogiskt påminner detta om en integrerad teologi och pedagogik av samma slag som vi mött i befrielse teologiska och feministiska sammanhang.

3) Avdelningen med rubriken "*Person*" efterlyser en kyrkoteologisk syn som söker vägar till att upprätta människan med hjälp av en pedagogik som tar tillvara de kunskaper som finns att hämta i humanistisk och sociologisk forskning. Ett grundtema som återkommer handlar om att hjälpa människor ur den växande stressen efter ett liv av "bröd allena", till befrielse från tidsandans "workaholism" eller konsumism och en uppmaning att våga "dricka ur sina egna källor" i stället för att jaga efter vind. Här finns inslag som påminner om både ortodox och katolsk tradition som håller samman kyrkosyn och undervisning, i en slags "ekologi" av kyrka och undervisning, där undervisningens uppdrag blir till ett utflöde av kyrkans existens.

4) Den fjärde avdelningen handlar om *kyrkans uppdrag i världen* med exempel från de många utmaningar som kommer ur tilltagande pluralism och ekumenikens nödvändighet i en global värld. Inte så mycket för att övervinna pluraliteten utan för ett liv i försonad mångfald.

5) Den avslutande delen ägnar sig åt *metodfrågor* och gör det med exempel från bl.a. latinamerikanska basförsamlingar. De båda redaktörerna avslutar med en tydlig sammankoppling av de tre: kyrkan, teologin och undervisningen i termer av konfessionell pluralism men också av partnerskap ifråga om teologi och undervisning.

Avslutande reflektioner

Den exposé som presenterats ser jag närmast som en bukett illustrationer av försök till svar på dagens utmaningar till dem som fått uppdraget att vara bärare av kristen tradition, att förvalta transformera den och att lämna den vidare till nya generationer. Det mest naturliga borde enligt min mening vara att kyrkorna såg undervisningen som en integrerad del av deras existens, ett uttryck för deras självförståelse och identitet. Ändå får man ibland intrycket av en ganska hemlös tjänst i händerna på entusiastiska men ganska fristående entreprenörer. Undantagen från detta mönster blir nog tydligast i boken av Seymour & Miller.

De uppslag som redovisats har

hämtats från en nordamerikansk miljö med dess speciella förutsättningar och måste tolkas utifrån denna kontext, både för att kunna förstås och för att kunna transponeras in i svensk kontext. Valet av litteraturen har gjorts både för att den varit lätt tillgänglig och att den spelar en viktig roll bland kristna i nordamerikanskt sammanhang men också för att amerikanska erfarenheter påverkar många "entreprenörer" i våra sammanhang. Det skulle av stort intresse med en fördjupad studie av ett liknande material från den europeiska kontinenten och från Norden. Exempel på sådan litteratur kan framför allt hämtas från Tyskland, exempelvis av sådana som Karl Ernst Nipkow och Friedrich Schweitzer. Viktiga kyrkliga dokument kan också nämnas från exempelvis de Evangeliska kyrkorna i Tyskland och inte minst från det omfattande material som tagits fram inom den Romersk katolska kyrkan efter Andra Vatikankonciliet.

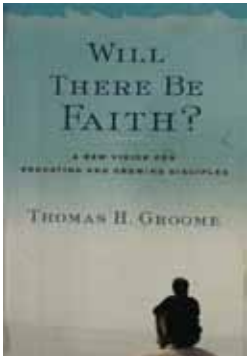
Litteratur

- Miller, Randolph Crump (ed. 1995) *Theologies of Religious Education*. Birmingham, Alabama: REP
- Everist, Norma Cook (editor, 2007) *Christian Education as Evangelism* Minneapolis: Fortress Press
- Moore, Mary Elisabeth Mullino (1991) *Teaching from the Heart. Theology and Educational Method*. Minneapolis: Fortress Press.
- Seymour, L. Jack & Miller, Donald E. (ed., 1990) *Theological Approaches to Christian Education*. Nashville: Abingdon Press
- Larsson, Rune (2010) Fragment eller helhet i kyrkans undervisning, i: *På spaning... Från Svenska kyrkans forskardagar 2009*. Red Hanna Stenström. Stockholm: Verbum, s 269-286.

⁸ Seymour & Miller s 8.

Från liv till tro till liv

Will There Be Faith? A New Vision for educating and Growing Disciples av Thomas H. Groome. New York: Harper One (2011)

Som vanligt hittar Tomas H. Groome fyndiga och ibland lite kluriga formuleringar som tvingar en att stanna upp och fundera. Som god och erfaren pedagog är han

bra på att få läsaren att själv bli indragen. Rubrikens formulering är inte ny. Den hamrar in övertygelse om att livet och tron hänger samman. Att tron är något som levs och ger kraft åt livet. Det känns att detta är något han brinner för och det ger lust att stanna ett bra tag i hans sällskap för att fortsätta det "samtal" vi inledde för så där 20 år sedan, då jag första gången stötte på honom i hans böcker och senare i en rad personliga möten.

Församlingen undervisar genom hela sitt liv

Boken från 2011 har en tydlig pastoralteologisk inriktning med en rad utmaningar och uppslag för var och en som delar Groomes engagemang för kristen tro och vitaliserade kyrkor. Inte så mycket för kyrkans egen skull utan för att världen behöver allt det goda en levande och trovärdig kyrka kan bidra med: en tro som formar kärleksfulla och försonande gemenskaper i församling och samhälle, som bidrar med sin helande kraft i kampen för fred och rättvisa i en trasig värld.

Den lite ödesmättade titeln på boken, "Will There Be Faith?" har Groome hämtat från Jesus, när han säger: "Men Människosonen, skall han finna någon tro här på jorden när han kommer?" (Luk. 18:8). Tidigare har John Westerhoff, en äldre kollega till Groome, varierat temat med titeln: "Will our children have faith?". Det ligger en poäng i att Groome inte begränsar sig till barnen. För honom handlar det

om alla åldrar. Inte heller handlar det enbart om en avgränsad pedagogisk insats. Församlingen "undervisar" genom hela sitt liv – på gott och ont – därför att den kristna kyrkan alldeles för ofta tappat bort radikaliteten hos Jesus, dvs budskapet om Gudsrikets nya livsordning som han så tydligt visade i sin undervisning och i möten med människor.

Denna livsordning, som på något sätt vara kärnan i Jesu förkunnelse, handlar om välkomnande, bejakande inklusivitet och respekt, kärlekens omsorg och kamp för rättvisa, varje människas myndighet och värdighet. En kyrka som vill vara trogen sin kallelse måste återerövra Jesu radikalitet. Förnyas på ett sätt som berör hela kyrkans liv och varje kristen till ande, själ och kropp. Finns den beredskapen? Mycket talar för motsatsen: en kyrka som mist sin "sälta". Till detta kommer att den tidigare s.k. kristna världen inte bara blir alltmer sekulariserad utan utmanas av en aktiv ateism. Men Groome nöjer sig inte med att måla upp problemen. Det ligger inte för honom att bli hängande i pessimistiska mörkmålningar. För honom är den kristna tron alltid bärare av ett hopp, det han kallar en Vision om Guds rike, en ny livsordning som redan är på gång, överallt där människor övar sig i att leva sin tro. Därför lyder bokens undertitel: "A New Vision for educating and Growing Disciples".

För Groome handlar det inte bara om att trimma en grupp pedagoger. De är viktiga – men bara tillsammans med allt trons folk, hela kyrkan och församlingen. Uppdraget som Groome skissar gäller allt trons folk i alla sina livsrum, hela församlingens liv i gudstjänst, gemenskap, diakoni, undervisning och mission. Det är inte fråga om en "pedagogisering" av gudstjänsten och andra delar av kyrkans liv utan om att inse och dra konsekvenserna av att allt vad kyrkan (och trons folk) säger och gör, tyst eller tydligt för alla, sänder budskap som berättar mycket mer än kyrkans många aktiviteter (läs särskilt bokens kap. 5).

Bokens innehåll

Följande översikt över boken ger en bild av Groomes tankar. Introduktionen tillsammans med kap. 8 redovisar syftet med boken och den teologiska grunden för hans pedagogiska approach, Life to Faith to Life (1-18, 261-297). De som läst Groomes grundläggande skrifter från 1980 och 1991 känner igen grunddragen (se litteraturlistan nedan).

I det inledande kapitlet, *Om att undervisa som Jesus* (kap 1, s 19ff) målar han bilden av Jesus som lärare, hans mål och metod. Jesu förkunnelse om Guds rike framställs som det överordnade målet, om Guds vilja med alla människor och hela skapelsen med nyckelord som shalom, gemenskapens partnerskap, om trons helhet som engagerar hjärta, hand och huvud, om den sammanhållande kärleken som innefattar relationen till Gud, till nästan och hela skapelsen.

Lärande och undervisning sker tillsammans (kap 2 s 51ff). I avsnittet drivs tesen att alla är involverade. Här ges också en snabbskiss om synen på människan i katolsk och protestantisk teologi med de konsekvenser denna kan få för pedagogiken. Ett centralt begrepp blir här kärlekens relationer med förebild i gudomens sammanhållande kärleksrelation, som förebild för människan som gemenskapsvarelse, den kristna gemenskapen/församlingen karaktärsmärke och utmaningen till att bygga goda relationer till hela skapelsen. Med ansats i en teologisk antropologi skissar Groome några grundelement i en kristen undervisning, som vänder sig till alla i alla åldrar samtidigt som rollerna växlar mellan lärare och lärande – vi har alla något att lära av varandra. Med referens till det katolska undervisningsdokumentet *General Directory for Catechesis* talar Groome om en "permanent catechesis" och en livslång resa, ett lärande som pågår i hela kyrkans liv, inte minst i gudstjänsten.

Kapitlet om *Undervisningens natur och syfte* (kap 3, s 89ff) knyter an till helhetssynen på människan som kristen och ansvarig medborgare. Av detta följer att en tro som är rotad i kärlek

och respekt aldrig kan vara opolitisk. En sådan tro leder till ett liv i kärleksfull ansvarighet inför Gud, medmänskiskan och skapelsen. Därför kan det yttersta målet för undervisningen också sammanfattas med uppdraget om att vara Guds medarbetare i byggnadet av Guds rike, präglad av ”rättvisa, kärlek och fred”.

Ett befrielseologiskt stråk i Groomes pedagogik

Det finns ett tydligt befrielseologiskt stråk i Groomes pedagogik även om inte de mest ”renläriga” i den skolan tycker att han går tillräckligt långt. Denna inriktning lyfts fram i ett eget kapitel, *Liberating Salvation with Justice for All* (kap 4, s 121ff). Egentligen blir detta en konsekvens av tanken om enheten mellan tro och liv, om kärlek, samhörighet, rättvisa och respekt utan gränser och att det man tror på också är något man praktiserar och kämpar för – för andras och hela skapelsens skull. Då rymmer också ordet ”frälsning” eller ”salvation” med nödvändighet en ständig kamp för rättvisa, försoning och fred över allt där mänsklig frihet hotas.

Det femte kapitlet är kanske det mest praktiskt inriktade med en rad uppslag för församlingens undervisning i dess många ”rum”, det han med sitt poetiska språk kallar ”village” (s 155ff). Egentligen löper temat vidare i de två följande kapitlen om familjen och den kristna skolan. Kapitlet återknyter till inledningens beskrivning om sekulariseringen och religionens försvagade ställning och mynnar ut i påståendet att undervisningen är ”*A total Community Affair*” (s 162ff). Efter att tidigare ha talat om det livslånga lärandet möter vi här en ”total community catechesis”

”...an intentional coalition of parish, family, and program/school that engages every member and all aspects of each community, by and for people of all ages, teaching and learning together for Christian faith toward God’s reign in the world.

För Groome är denna ”totala katekes” möjlig i varenda församling och kan

för den som bestämmer sig för detta utvecklas till att bli en grundhållning (”habitus”) i församlingen. Med detta övergripande syfte anger Groome sex tjänster eller funktioner som behöver uppmärksammas i församlingen, de flesta välkända:

- *Välkommande: Koinonia* – om att vara och bli en verklig, andlig gemenskap förenad i tro, hopp och kärlek, en gemenskap som inkluderar alla.
- *Vittnesbörd: Martyria* – en kyrka som praktiserar vad den förkunnar, där kyrkan lever som den lär och en tjänst som delas av alla.
- *Gudstjänst: ”liturgin”* – folkets ”offentliga” tjänst; en tjänst som innefattar både det offentliga rummet och gudstjänstens särskilda form.
- *Omsorg: Diakonia* – en tjänst med inriktning på människors behov fysiskt och andligt, personligt och socialt; en tjänst som också innefattar arbete för rättvisa i alla sammanhang där denna kränks.
- *Ordets tjänst/predikan: Kerygma eller ”proklamation”* – en funktion i olika former men varje del lika nödvändig.
- *Ordets tjänst/undervisning: Didache* – en undervisning som innefattar både den grundläggande och inledande ”evangeliseringen” (förmedling av evangeliet, ”Gå ut i hela världen...”) och det livslånga lärandet.

Kommentarerna till varje enskild ”funktion” kan med fördel användas som ansats för var och en med ansvar för att planera en reflekterad ”total katekes” i sin församling.

Boken avslutas med en kort introduktion till den arbetsform Groome lanserade redan i sitt första stora arbete från 1980, hans fem ”movements” (s 299ff), med en utförlig beskrivning av de olika stegen i undervisningen. Detta kan med fördel läsas tillsammans med framställningen om Jesu sätt att undervisa i bokens första kapitel.

Lärande i dialog

Till sist: Groome sticker aldrig under stol med att han är katolik och att han i den här boken speciellt vänder sig till katoliker och undervisningen i denna kontext. Samtidigt är han en god ekuumen och i allt han skriver finns en öppen, respektfull och lyssnade hållning till andra. Egentligen ligger det något lockande och utmanande i folkbildningstraditionens pedagogiska tänkesätt, att vårt lärande ofta sker just i mötet med ”främlingen” eller den som ser och tolkar utifrån andra horisonter. Det kan vara ett gott skäl till att lyssna in vad Groome har att säga oss i en annan kontext.

Förutom att Groome är en skribent med ett både tydligt och njutbart språk är han en talare som kan fånga sin publik och öppna för samtal och dialog. Se det gärna som ett tips att få möta honom nästa gång han besöker Sverige – kanske i mars 2014.

Lästips

Groome, Thomas (1980, 1998), *Christian Religious Education. Sharing our Story and Vision*, (andra uppl. Harper & Row Publications).

Groome, Thomas H. (1991) *Sharing Faith. A Comprehensive Approach to Religious Education and Pastoral Ministry. The Way of Shared Praxis* (HarperSanFrancisco).

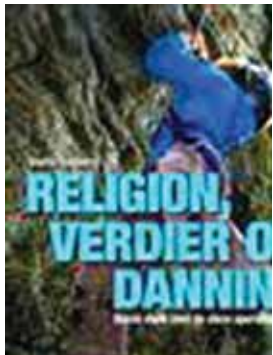
Groome, Thomas H. (1999) *The Way of Shared Praxis. An Approach to Religious Education – med svensk introduktion av Rune Larsson*. Religionspedagogiska Institutets skriftserie 1999:1. (en samling artiklar av Groome, beställning hos RPI, e-post: rpi@rpi.se).

Groome, Thomas H. (2007) *Inför resan genom livet. En vision om undervisning* (Stockholm: KPN) (Avkortad version och översättning av Education for Life: A spiritual Vision for Every Teacher and Parent (1998).

Larsson (2005) *Livets berättelser. Introduktion till Thomas H. Groomes religionspedagogik* (Verbum). Slutsåld.

Rune Larsson, Lomma

Sturla Sagberg (2012) *Religion, verdier og danning. Barns møte med de store spørsmål i livet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Norge är vårt broderland och normännen vårt broderfolk. Så tänker och ser de flesta av oss på grannlandet trots att de inte är med i EU och badar i olja.

Detta till stor del för att språket är förhållandevis lätt att förstå.

Och visst är mycket av historia och kultur gemensamt för oss. Men när det gäller religion och tro är det mycket som skiljer både historiskt och i dagsläget. Den norska lutherska kyrkan är fortfarande statskyrka och prästerna är statsanställda. De norska frikyrkorna är mindre och blev aldrig ur ett samhällsperspektiv den förändrande kraft som i Sverige där man med fog kan tala om frikyrkorörelsen som samhällsbärande med en samhällsförändrande socialliberal inriktning. De norska fria samfundet har snarare varit en indirekt konservativ kraft.

Också den norska kyrkan har i en del avseenden uppträtt som en mer konservativ kraft än sin svenska motsvarighet.

Det har lett till en delvis annorlunda kontext för t.ex. pedagogiskt arbete. Den norska folkbildningen har genom sina folkhögskolor varit både pedagogiskt och kulturellt polariserad mellan de s.k. Grundtvigska/ ”frilynte” skolorna och de kristna.

I religionspedagogiska sammanhang betyder det att kontextexterna i olika grad varierar inom olika områden. Tydligast blir skillnaden när det gäller statens syn på ansvaret för religionsundervisningen i samhället och synen på att lära om religion och lära i religion (och lära av religion). Det norska jätteprojektet ”Trosopplæringsreformen”, som finansierades av ett mycket stort statligt stöd till kyrkornas och

samfundens egen undervisning, skulle vara helt otänkbart i Sverige. Det handlar alltså inte enbart om stöd till kunskap om Norges kristna tradition som kulturförbindelse bakåt utan om ”trosopplæring”.

Också de norska förskolorna/ ”barnehagen” har ett särskilt ämne med rubriken ”Etikk, religion og filosofi” där en central formulering är att barnen ”får insikt i grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og deres plass i kultur og samfunn”.

Det närmaste läroplanen för den svenska förskolan kommer, är att varje barn utvecklar

”sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen”. Annars finns ordet religion bara med som en markör att se upp med så att det inte leder till ojämlikhet och orättvisa.

Det är mot denna bakgrund man får läsa ”Religion, Verdier og Danning” av Sturla Sagberg, professor vid en norsk högskola för förskolläro-utbildning (Fagbokforlaget 2012).

Den är huvudsakligen skriven för förskollärare men vänder sig också till en bredare krets. Stora delar är av allmän karaktär, som inledningen med frågan om religionspedagogikens försök att begränsa samtal och frågor till ”om” religion är olösliga, och kan vara intressanta också för en svensk som arbetar med barn både i förskola och i samfund. Likaså kapitlen om värdesystem, religion och kultur.

När det gäller författarens diskussion om uppfostran (”danning”) i ett allt mer sekulariserat samhälle, måste man kanske ställa sig frågor om det norska och svenska samhället befinner sig i olika faser. I vår religionspedagogiska debatt framhålls allt oftare att teorin om en ofrånkomlig fortsatt sekularisering är död om man höjer blicken från svensk till internationell horisont.

Sammanfattningsvis kan man säga att bokens värde i en svensk kontext avgörs av vad som erbjuds av litteratur inom motsvarande område hos oss.

Detta är en annan fråga att utreda men om man tar citaten ovan som utgångspunkt verkar det rimligt att tro att boken är användbar. Inte minst som också kyrkor och samfund har mycket litet att erbjuda som inte är tänkta som manualer utan som stöd för att utveckla en församlingsdidaktik för förskoleåldrarna.

Jan-Erik Mellin

Glöd – scouting på kristen grund

Boken Glöd - scouting på kristen grund riktar sig till alla scoutledare som är intresserade av frågor som rör kristen tro inom scouting. Boken vill utmana ledarna att tänka nya tankar och reflektera över hur kåren arbetar med kristen tro.

Boken är ett fördjupningsmaterial som bygger på Scouternas program och finns till försäljning genom Scouternas webbshop. Boken är framtagen av equmenia, EFS Scout och KFUK-KFUMs scouter på uppdrag av Scouterna. Till boken finns också en studieguide som kan användas av ledargruppen.

Atle Svanberg på equmenia har tillsammans med Arne Jamtrot varit projektledare för arbetet med boken. Han berättar att scoutkårer som arbetar på kristen grund länge har frågat efter ett material som går på djupet i hur man arbetar med tro i Scouterna.

– Många ledare tycker att det är svårt att hålla andakt. Vi vill hjälpa dem att bli tryggare i att prata om tro med scouterna. Vi vill också peka på att scoutledarna gör ett väldigt bra kristet arbete redan i sitt sätt att se och möta scouterna. Allt hänger inte på andakten, säger Atle Svanberg.

Varför gör då Scouterna en sådan här satsning? Arne Jamtrot förklarar:

– Scouterna som rörelse är religiöst obunden, men aldrig religiöst passiv. Andlig utveckling är ett av scoutings huvudsyften. Många kårer jobbar utifrån en kristen livssyn och därför var det naturligt att göra ett fördjupningsmaterial för dem. Men det betyder inte att alla kårer måste jobba så.

Boken är uppdelad i fem delar. Första delen lyfter frågan om vad målet med scouting är och hur man kan se på det ur ett kristet perspektiv. Boken sätts in i sitt sammanhang med det förbunds-

gemensamma scoutprogrammet.

Kapitel två reflekterar över vad det innebär att vara scoutledare i en kår som arbetar på kristen grund, och hur ledaren själv kan utmanas att växa i tro.

Kapitel tre handlar om barns och ungas religiösa utveckling och hur scoutledarna kan hjälpa scouterna att söka och utveckla sin tro.

I kapitel fyra lyfts andakten fram. Här

ställs frågor som ”Vad är en andakt? Är den frivillig? Hur planerar jag en andakt och hur håller vi ihop andakt och aktivitet?” Utöver detta presenteras också Scoutens bön som biskop Caroline Krook skrivit, och många idéer om hur andakten kan utformas.

Kapitel fem fokuserar på förhållandet mellan församlingen och scoutkåren, hur detta kan utvecklas och hur man kan arbeta med scoutgudstjänsten.

Rapport från ISREV i Åbo 2012

Respecting History and Remembrance in RE Research

Det var temat för ISREV:s (International Seminar on Religious Education and Values) XVIII konferens i månadsskiftet juli-augusti i Åbo.

Det är alltid lika spännande att delta i denna brokiga samling av forskare från i stort sett alla världens hörn. Alla närmare 250 medlemmarna från 36 länder var inte där men ändå tillräckligt många för att ge känslan av global närvaro.

De fyra föreläsningarna i plenum speglade konferensens tema ur lika många vinklar. Det kunde nog inte sägas om alla papers i smågrupper, som mer gav en bild av pågående forskning. Här några smakprov från föreläsningarna i plenum:

Fedor Kozyrev från St Petersburg talade över ”Taking Roots in Living Tradition: A Task for Post-Confessional RE”, där han bl.a., diskuterade den förändrade lärarrollen med ansvar både mot traditionen och elever som lever mitt i snabba och ofta dramatiska förändringar – i processer av demokratisering, sekularisering och pluralitet.

Finskan Hannele Niemi belyste konferens temat ur perspektivet ”critical pedagogy and existential analysis”. Namn med tillhörande begrepp som skymtade förbi var Paulo Freire men också Jürgen Habermas med några av hans lärjungar. Det nog så kom-

plexa begreppet ”livsvärld” fick stort utrymme med sin bas i tanken att vår uppfattning av världen är ”socially constructed” eller med ett citat från Habermas: ”We can think of the life-

world as represented by a culturally transmitted and linguistically organized stock of interpretive patterns.”

Olga Schihalejev från Estland (se ”profilen” i RPT 25) visade på de enorma utmaningarna i den post-sovjetiska tiden och ställde bl.a. frågan ”Is it possible and necessary to respect the history we are ashamed of?” Reinhold Boschki från Bonn i Tyskland ägnade sig åt att formulera en teori om Religious education and Values ur ett tyskt perspektiv. I en mycket personlig och engagerad framställning av Zehavit Gross från Israel väddade hon om att vi aldrig får glömma en av mänsklighetens mörkaste historia. För egen del ser hon detta som sin viktigaste livsuppgift och slutar: ”That is what I am so committed to Religious Education, Antiracist Education and Peace Education.”

ISREV möttes första gången 1978 i Birmingham, där en av initiativta-

garna professor John Hull under flera år tillsammans med flera kolleger utvecklade den moderna religionspedagogiken på ett sätt som väckt stor uppmärksamhet. ISREV möts vartannat år och nästa gång blir alltså 2014. Efter 32 år som ledare ersattes John Hull 2010 av Julian Stern vid York St John University.

ISREV presenterar sig själv på följande sätt: Den är ingen ”faith-based or an inter-faith association”, utan en organisation som verkar för hög kvalitet i RE forskning. Medlemskap grundas inte på religiös tillhörighet. Medlemmarna tillhör olika religiösa traditioner eller inga alls.

Endast aktiva forskare kan vara medlemmar och medlemskap bygger på rekommendationer från två tidigare medlemmar och på att man presenterat ett papers vid två seminarier.

För mer information hänvisas till hemsidan: www.isrev.org

Profilen

Leona är något av en globetrotter och har studerat, forskat och undervisat i Australien, i USA och på flera platser i Kanada. Numera hittar man henne vid St. Francis Xavier University in Nova Scotia, Kanada, där hon arbetar med vuxenpedagogik.

Professor Leona M. English

Leona är något av en globetrotter och har studerat, forskat och undervisat i Australien, i USA och på flera platser i Kanada. Numera hittar man henne vid St. Francis Xavier University in Nova Scotia, Kanada, där hon arbetar med vuxenpedagogik.

Vuxenpedagogik och genderprofil

Om man tittar på hennes publikationer förstår man att hon rört sig över ett brett område. Det hon för närvarande helst ägnar sig åt är naturligtvis vuxenpedagogik men det finns också utrymme för frågor kring spiritualitet, gender och undervisningshistoria. Lite krångligare blir det när hon nämner begrepp som poststrukturalism. Den som tar till googlandet på ordet känner kanske igen några av de mera kända personerna inom detta område, t.ex. Michael Foucault och Claude Lévi-Strauss och då har vi hamnat i områden för filosofi och språkvetenskap i en fransk kontext.

Samspel vuxen – pedagogik - lärande

Själv berättar hon om att hennes främsta akademiska mål är att undersöka samspelet mellan vuxen pedagogik och religion, något som flera av hennes publikationer på temat spiritualitet i kombination med vuxnas lärande skvallrar om. Hon nöjer sig inte bara med analysen utan ställer också frågor om hur klyftan mellan vuxenpedagogik och spiritualitet skall kunna överbryggas. Här tar hon i första hand hjälp av sociologin, när hon vill komma underfund med de konflikter som existerar men också som en möjlighet att utveckla teorier och praxis inom religiös undervisning av vuxna.

För närvarande arbetar hon med ett federalt finansierat forskningsprojekt om kvinnors bidrag till vuxenundervisningen fram till mitten av 1900-talet. Syftet är att klarlägga samspelet mellan undervisning, genderfrågor och religion i ett kritiskt historiskt perspektiv. Delar av detta projekt presenterades vid den senaste ISREV-konferensen, som hölls i Åbo 2012, med titeln: *The Newfoundland School Society (1830-1840): A Critical Discourse Analysis of its Religious Education Efforts.*

I sitt paper använder hon som ”lins” en kritisk discourse och analysmetod för att undersöka det Brittiska nordamerikanska sällskapets inverkan på religionsundervisningen för undervisning av de fattiga. Sällskapet grundades av en kristen köpman efter hemkomsten till England från en traumatisk upplevelse på havet.

Under sina hundra år på Newfoundland underhöll Sällskapet lärarmissionärer som predikade men framför allt lärde barn att läsa och skriva. Man inrättade också södgasskolor och anordnade undervisning för vuxna. Författaren ifrågasätter den ”traditionella historieskrivningen” om Sällskapet genom att visa på hur det genom sina lärare förstärkte och befäste den koloniala agendan. Därmed bidrar författaren inte endast till att med sin kritiska forskning skildra ett stycke undervisningshistoria utan också med att problematisera denna. Detta gör hon bland annat genom att ställa följande kritiska frågor: – Vem är det som skriver historien? – Vilka är aktörerna? – Vilken var agendan hos dem som ansvarade för religionsundervisningen? – Vad blev resultatet?

Kvinnligt ledarskap och social transformering

Vid sidan om detta håller hon på (2012) med en bok om kvinnor i vuxenundervisningen med särskilt fokus på social transformering. Boken bygger på omfattande internationell forskning. Utöver frågor om starkt ledarskap belyser hon också identiteter som formas utifrån deras spiritualitet, deras samarbete med stödjande organisationer och utmaningarna i arbetet för rättvisa i en tilltagande fundamentalistisk miljö.

Den som vill få mer information om Leona M. English kan börja med att gå in på RPI:s hemsida under avdelningen ”Educators”. Och så har hon naturligtvis en välskött hemsida: <http://people.stfx.ca/lenglish/>